احمد علي جمالي

Question CSS 2023

Date ____________

سوال: "سنڌي ٻولي فطرت مان ڦٽي نڪتي آهي" سنڌي ٻولي بابت هي خيال ڪنهن جو آهي؟ سنڌي ٻولي جي بڻ بنياد بابت ٻه، ڪنهي ٽن عالمن پنهنجا ويچار لکو؟

تعارف:-

ٻولي انسان جي اوائلي ايجادن مان هڪ بهترين ايجاد آهي، ٻولي محض ڳالهائڻ نه بلڪي انسان ۽ جانور ۾ فرق پيدا ڪري ٿي ۽ هر علائقي جي انسان جي پنهنجي ٻولي آهي، جيڪا هن کي ٻين انسانن کان مختلف، مهذب ۽ محترم بڻائي ٿي.
اهڙي ريت سنڌ يا جنوبي ايشيا جي اوائلي مهذب ٻولين مان هڪ سنڌي آهي. سنڌي جي قدامت جي ~~سو~~ جو اندازو پنج هزار سال کان وڌيڪ پراڻين تهذيبن مان ~~ل~~ لڳائي سگهجي ٿو. ان باوجود سنڌي جي بڻ بنياد جي تحقيق ~~جو~~ جي ارتقا انگريز دور ۾ ~~شروع~~ ٿي. تنهن بعد مختلف نظريا آيا جنهن مان هڪ مشهور نظريو "ڊاڪٽر غلام علي الانا" جو آهي جنهن سنڌي کي فطرت جي ٻولي ڪوٺيو. انهي جي علاوه ٻيا ڪئي نظريا پيش ڪيا ويا جنهن ۾ انگريز آفيسر ڊاڪٽر ارنيسٽ ٽرمپ، ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ ۽ ڊاڪٽر سراج الحق ميمڻ جا نظريا مشهور آهن. انهن ويچارن بابت راءِ قائم ڪرڻ لاءِ ضروري آهي پهريان هنن ~~ٽا~~ ويچارن کي سمجهجي ۽ سنڌي قدامت تي پڻ ويچار ڪجي.

لفظ سنڌ جو بنياد ۽ معنيٰ:-

سنڌ لفظ "سنڌو" مان نڪتل آهي جنهن جو مطلب آهي "دريا جو وهڪرو". يعني سنڌو دريا جي نسبت سان لفظ سنڌ يا سنڌي نڪتل آهي. ۽ اڳتي هلي جڏهن يوناني سنڌ آيا انهن سنڌ کي "انڊ" ڪوٺيو ۽ ايرانين ۽ عربن سنڌ کي "هند" ڪوٺيو.

سنڌي جي قدامت :-

سنڌي جي قدامت ثابت ڪرڻ لاءِ چار مضبوط دليلون موجود آهن

(i) انهي جو پهريون ثبوت "موهن جو دڙو" جي تهذيب آهي. موهن جو دڙو سن 1922 ۾ دريافت ٿيو. هي قديم شهر هو اٽڪل پنج هزار سال پهريان دريا سنڌ جي ڪناري تي آباد هيو جيڪو اڄ لاڙڪاڻي هن شهر کان 26 ڪلوميٽر ~~ڏکڻ~~ ڏکڻ ۾ موجود آهي. ماهرن جڏهن انهي مان مليل تختين جي جانچ ڪئي ته ~~انهي~~ خبر پئي ته موهن جو دڙي جا ماڻهو سنڌي ٻولي ڳالهائيندا هئا. يعني ڪنهن به ٻي ٻولي کي سنڌي سان جوڙڻ لاءِ ان انهي جو پنج هزار سال پراڻو هجڻ لازمي آهي.

(ii) جاپان جي هڪ مندر ۾ اڄ کان 3400 سال پهرين جو ڳالهايل ٻوليو يا انهن ڳالهائڻ وارا جڏهن اتي پهچندا هئا ته هو ~~اتان اتي ڪ~~ مندر لاءِ ڪجهه لکي ويندا هئا. انهي جاپاني مندر مان سنڌي ۾ لکيل تختيون مليون جيڪي سنڌي جي قدامت کي ظاهر ڪن ٿيون.

(iii) هڪ ضعيف حديث موجب هڪ دفعو رسول الله ﷺ ملڪ شام جو دورو ڪيو جتي ڪجهه صحابين نبي سائين کان دريافت ڪيو ته اهي ڪٿي تي اجرڪ پاتل ماڻهون ڪير آهن. جنهن جواب ۾ نبي سائين فرمايو ته اهي تير تمنز سنڌي آهن

(iv) سنڌي ٻولي تي تحقيق مان خبر پوي ٿي ته سنڌي ادب جي ~~شروعات~~ ارتقا سومرا دور ۾ بهتر انداز ۾ ٿي ۽ اهو دور اٽڪل هڪ هزار سال پهرين جو آهي.

سنڌي ٻوليءَ جي بڻ بنياد تي تحقيق:-

سنڌي جي بڻ بنياد جي تحقيق جو سن 1843 کان پوءِ شروع ٿي. انهي دور ۾ سنڌ بمبئي جو حصو هئي ۽ بمبئي جي گورنر ولاين ڪيو ته جيڪو شخص به سنڌ ۾ نوڪري ڪندو اهو سنڌي جي امتحان ۾ لازمي ڪاميابي حاصل ڪندو. تنهن بعد سنڌي تي تحقيق شروع ڪئي وئي. انهي تحقيق جي اڳواڻ ڊاڪٽر ارنيسٽ ٽرمپ سنڌي ٻولي بهور تنتي ۽ گرامر جوڙي ۽ سنڌي جي بڻ بنياد ٻهريون نظريو ڏنو.

سنڌي جي بڻ بنياد بابت فطرت مان پئي نڪرڻ جو نظريو:-

سنڌي ٻولي فطرت سان جوڙڻ جو نظريو ڊاڪٽر سراج الحق ميمڻ ڏنو. ڊاڪٽر صاحب موجب سنڌي سنسڪرت پاوري ڪنهن ٻي ٻولي مان نه نڪتيون آهن، بلڪه سنسڪرت سنڌي جائي آهي. هن موجب سنڌي زبان جو خمير سنڌ ۾ ئي ٿيو آهي. سراج الحق ميمڻ موجب ويد اڍائي هزار سال پراڻا آهن، جڏهن ته موهن جو دڙو جي ٻولي پنج هزار سال پراڻي آهي. انهي جي علاوه ڊاڪٽر صاحب "پينسلوانيا يونيورسٽي" جي پروفيسر ڊاڪٽر نوح ڪريمر جي بابل ۾ سمير تهذيب تي ڪيل تحقيق کي بطور حوالو طور پيش ڪن ٿا. پروفيسر نوح ڪريمر موجب "سميري تهذيب جيڪا عراق ۾ موجود هئي انهي جي اوپر جي هڪ تهذيب کي دلمون سڏيندا هئا" ۽ انهي جو وڏو احترام ڪندا هئا ۽ سراج الحق صاحب موجب دلمون جاري تهذيب موهن جو دڙو ئي هئي. انهي علاوه ڊاڪٽر صاحب سنڌ ۾ آريائي آبادڪاري کي به غلط چون ٿا. هن جي موجب آريائن ويد سنڌ ۾ ئي ڪتاري لکيا ۽ سنڌ جي تعريف ڪئي ۽ عاب قابض قوم فتح ڪيل علائقي جي تعريف نه ڪندي آهي. ڊاڪٽر سراج الحق موجب سنڌي قط

جي آوازن مان ٺهي آهي. جيئن پاڻي "گڙگڙ" جو آواز ڪندو آهي ته پاڻي لاءِ "ڳاڄ" جو لفظ ٺهيو. اهڙي ريت تيز بارش ٿيندي هئي ته انهي مان "ڙڙ ڙڙ" جي آواز اچي ٿي ۽ انهي مان لفظ ڳجگوڙ پيدي نڪري ٿو.

سنڌي جي فطرت مان نڪرڻ بابت ٻيو نظريو:

سنڌي فطرت جي زبان آهي ته ان بابت ٻيو نظريو ڪاڪو ڀيرومل مهرچند آڏواڻي ڏين ٿا. سندس موجب سنڌي نه سنسڪرت جائي آهي ۽ نه وري سنسڪرت سنڌي جائي آهي. ٻئي ٻوليون ڀيڻون آهن ۽ "پراڪرت" مان نڪتيون آهن. لفظ پراڪرت "پراڪرتي" مان نڪتو آهي جنهن جو مطلب آهي قدرت يا فطرت. ڀيرومل صاحب موجب ٻنهي ٻولين جا خالص لفظ فطرت جي آوازن، فطري ڪمن ۽ دنيا ۾ ٿيندڙ فطري تبديلين مان ٺهيا آهن.

انهي ٻن نظرين مان ثابت ٿئي ٿو ته سنڌي ڪنهن ٻي ٻولي مان نه ~~ٺ~~ پر فطرت جي آوازن مان ٺهي آهي. انهي باوجود سنڌي تي ڪجهه ٻيا مشهور نظريا به پيش ڪيا ويا ۽ سنڌي جي بڻ بنياد کي سمجهڻ لاءِ انهن جو نظريو جاڻڻ، وڌڻ به لازمي آهي.

ڊاڪٽر آرنيسٽ ٽرمپ جو نظريو:

ڊاڪٽر آرنيسٽ ٽرمپ 1872ع ۾ نظريو ڏنو ته سنڌي سنسڪرت جائي آهي. جيڪا مختلف زبانن مان بدلجندي هاڻوڪي شڪل اختيار ڪئي. ~~هن~~ سندس موجب سنسڪرت پراڪرت ۾ بدلجي ۽ پراڪرت "پالي"، "شورسيني" "اپڀرنش" ۽ ~~ور~~ وراچڊ اپڀرنش مان ٿيندي سنڌي جي صورت اختيار ڪئي. ڊاڪٽر آرنيسٽ ٽرمپ انهي تي

ٻه دليلون ڏنيون هيون. سندس موجب سنڌي ۽ سنسڪرت
۾ ملندڙ ۽ صرفي هڪجهڙايون آهن ۽ ٻنهي
ٻولين ۾ معنى هڪجهڙا لفظ آهن. انهي دليل جي
تائيد هڪ ٻيو انگريز مورخ ڪري ٿو. سرگريرسن
پنهنجي ڪتاب (لنگوئسٽڪ سروي آف انڊيا) ۾ انهي
کي مستند مڃيو آهي. انهي علاوه فتح محمد سيوهاڻي پڻ
انهي نظريي جي تائيد ڪري ٿو.

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ جو نظريو:-

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ پنهنجي هڪ مقالي "ماهي
مهراڻ" جيڪو سن 1959 ۾ ڇپيو هو تنهن ۾ چيو
ته سنڌي جو سنسڪرت سان ڪو به جوڙ نه آهي.
سنڌي سنسڪرت کان پراڻي ۽ سامي ٻولين جي وڌيڪ
ويجهو آهي جنهن ۾ فارسي، عربي شامل آهن.
هن دليل ڏيندي ~~جو~~ لکيو ته عراق ۾ موجود بابل
۽ سمير جون تهذيبون ۽ موهن جي دڙي جيتريون
پراڻيون آهن ۽ کوٽائي مان اتان ~~هڪ هڪجهڙيون~~
هڪ جهڙيون مهرون مليون جيڪا دليل آهي
ته انهي سڀني تهذيبن هڪجهڙيون ٻوليون ڳالهائيندا
هئا جيڪا عربي جي ويجهو هئي. انهي نظريي
جي تائيد تحقيق ڪندڙ ۽ پروفيسر "جان بيمس"
پنهنجي ڪتاب تقابلي گرامر ۾ ڏني آهي ته اگر
سنڌي مان سنسڪرت ۽ سامي ٻولين جا لفظ خارج
ڪجن تڏهن به سنڌي ۾ پنهنجي لفظن جو هڪ وڏو
ذخيرو ملندو.

ڊاڪٽر غلام علي الانا جو نظريو:-

ڊاڪٽر غلام علي الانا موجب سنڌي ٻولي غير آريائي
ٻولي آهي. سنڌي هڪ دراوڙي ٻولي آهي جنهن ۾
"تامل"، "تلگو"، "ڪنڙا"، ۽ "مليالم" جهڙيون ٻوليون
شامل آهن. ڊاڪٽر صاحب مطابق سنسڪرت ۽
سنڌي هڪ ٻئي نه پر پراڪرت جي هڪ ڪنهن
اڳين جي بگڙيل شڪل آهن. سندس ~~[illegible]~~

Teacher's Signature.

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ صاحب جا دليل اها آهي ته سنڌي ۽ ٻين ڪجهه دراوڙي ٻولين ۾ گرامر جا ساڳيا اصول آهن. سنڌي ۽ ٻين دراوڙي ٻولين ۾ هر اکر تي حرڪت جو ساڳيو اصول آهي. سنڌي آرين جي اچڻ کان اڳ ڳالهائي ۽ لکي ويندي هئي. سنڌس موجب سنڌي قديمي هند، انڊ يا انڊوڪوماز نڪتل آهي.

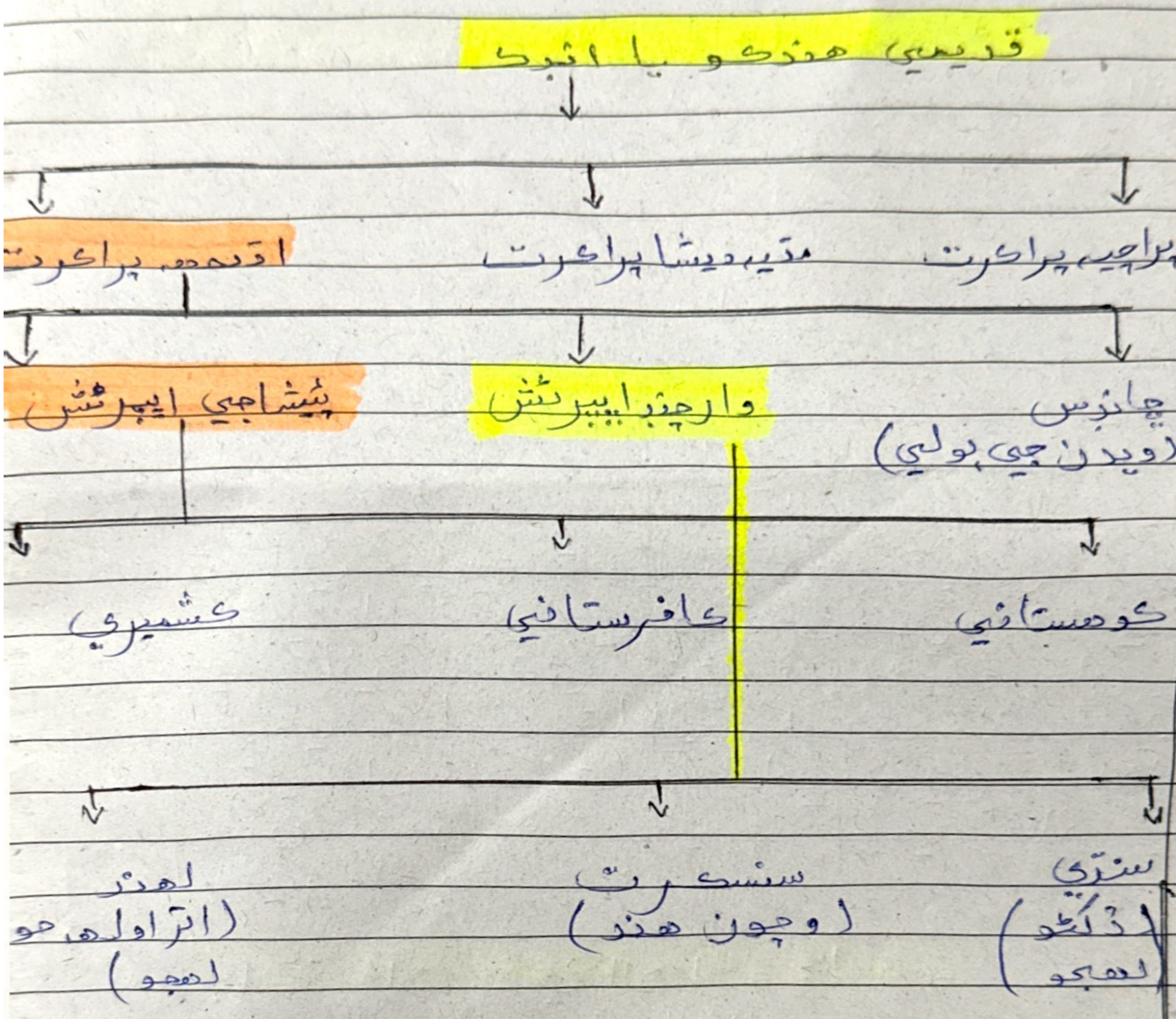

Page No.

Teacher's Signature.

تنقيدي جائزو :-

تنقيدي جائزي جو بنياد سنڌي تي ڪيل تحقيق ۽ خاص ڪري سنڌي جي ميٽ بنياد تي ڏنل "فطرت" وارو نظريو آهي. فطرت سان سنڌي کي جوڙڻ جو ڪم ڊاڪٽر سراج الحق ۽ پيرومل آڏواڻي ڪيو. انهي موجب اسان چئي سگهون ٿا ته سنڌي جو تعلق سنسڪرت سان هروڀرو جوڙيو ويو آهي. هنن سنسڪرت سان رشتو مذهبي بنيادن تي رکيو تنهن ڪري ٻين ٻولين کي انهي سان جوڙڻ جي ڪوشش ڪئي. سنڌي جو تعلق عربي يا ٻين سامي ٻولين سان انهي لاءِ نٿو جوڙي سگهجي ته اهي ٻوليون هن خطي ۾ الاهي دير سان پهتيون. انهي جو هڪ ٻيو ثبوت اهو به آهي ته اگر سنڌي مان عربي ۽ فارسي جا لفظ ڪڍيا وڃن ته تڏهن به بچيل لفظن سان مقابلو آرام سان ڪري سگهجي ٿو. ان کان علاوه سنڌي تي آريائي ٻولين جو نظريو به غلط آهي ڇو جو تاريخي طور تي آريائي قومون ڪشمير مان ٿيندي اتر هندستان ويون ۽ وري سنڌ ڏانهن رخ ڪيون. انهي لاءِ سنڌي انهي اثر کان پاڪ آهي. انهي دور ۾ جڏهن سنسڪرت پنهنجي اوائلي دور ۾ هئي، ته تڏهن سنڌي ~~—~~ مڪمل طور تي سنڌ ۾ رائج هئي ۽ ڳالهائي ۽ لکي ويندي هئي. انهي جي علاوه سنڌي گرامر سنڌي کي سنسڪرت ۽ انهي سان جڙيل ٻين ٻولين کان ڌار ڪري ٿي. ~~انهي~~ انهن وچارن جو جائزو وٺڻ کان پوءِ اهو چئي سگهجي ٿو ته سنڌي هڪ ماتر ٻولي آهي. جيئا سنڌ ڄائي آهي ۽ پراڪرتي جي فطرتي سان ~~جڙ~~ جڙيل آهي. سنڌي جا ڪيئي لفظ قدرتي آوازن تي ٻڌل آهن. تنهن ڪري سنڌي فطرت جي زبان آهي.